

CUVÂNT-ÎNAINTE

Lucrarea de față se înscrie între contribuțiile departamentului de dialectologie al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” în domeniul culegerii și publicării de texte dialectale și glosare regionale. Totodată, ea reprezintă rezultatul preocupărilor acestuia, din ultimii ani, de extindere a cercetărilor asupra unor graiuri dacoromâne vorbite în medii aloglote.

Pentru o cunoaștere cât mai cuprinzătoare a graiurilor românești actuale de pe teritoriul Ungariei, materialul dialectal beneficiază de un studiu lingvistic, în care perspectiva sincronică se îmbină, adesea, cu cea diacronică. Scopul principal al lucrării este, în general, lărgirea și adâncirea cunoștințelor asupra graiurilor și, în special, completarea informațiilor asupra subdialectului crișean, în care se încadrează, în chip firesc, idiomurile studiate. Așadar, nu s-au avut în vedere chestiuni care depășesc preocupările stricte de dialectologie (istorie, demografie, sociolingvistică ș.a.). Drept urmare, volumul se adresează specialiștilor, tuturor celor interesați de istoria limbii române, de particularitățile actuale ale unor graiuri, de trăsături ale limbii române vorbite în afara granițelor țării. În același timp, prin specificul materialului înregistrat, acesta poate oferi date utile pentru studierea unor aspecte diverse privind lingvistica textului, sociolingvistica, etnografia și chiar istoria românilor din țările învecinate.

*Volumul de față reprezintă o variantă „atipică” în raport cu toate celelalte realizări similare, de până acum, ale colectivului de dialectologie din cadrul Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. Caracterul deosebit al prezentei ediții constă în faptul că, pentru a înlesni lectura textelor, am recurs la simplificarea drastică a transcrierii fonetice practice, de regulă, în cazul tuturor volumelor deja apărute. Publicul nostru țintă, de această dată, îl constituie etnicii români din sud-estul Ungariei, la care am efectuat cercetările de teren în vederea realizării volumului. Dat fiind faptul că, între comunitățile românești din afara țării, românii din Ungaria dețin o poziție singulară, deoarece dispun de presă în limba maternă („Izvorul”, „Foaie românească” ș. a.), precum și de un liceu propriu, Liceul „N. Bălcescu” în orașul Gyula, și că practică lectura în limba română, interesul lor pentru corpusul de texte înregistrat va putea fi satisfăcut. Posibilitatea minoritarilor (ale căror nume figurează în **Lista localităților anchetate și a informatorilor**) de a se încredința că relatările lor prezintă importanță, prin includere într-o carte, reprezintă, pentru autoare, calea de a-și exprima grațiile față de toți cei care au contribuit la culegerea prețiosului material dialectal. În același timp, considerăm că am lărgit cercul virtualilor lectori (folcloriști, etnografi, istorici, lingviști, oameni de cultură în general) și modalitățile de valorificare a volumului, prin decriptarea grafică operată.*

Ținem să subliniem că realizarea și publicarea lucrării nu ar fi fost posibile fără contribuția semnificativă a unor instituții și persoane care au înțeles importanța unui asemenea demers științific.

Astfel, menționăm, mai întâi, sprijinul acordat de Academia Română, de Institutul de Fonetice și Dialectologie „Al. Rosetti” și, mai apoi, de Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, prin grija cărora s-au alocat fondurile pentru deplasările pe teren și pentru elaborarea propriu-zisă a lucrării. De asemenea, remarcăm contribuția Academiei Ungare de Științe, a Institutului de Lingvistică din Budapesta și, în mod deosebit, a cercetătoarei dr. Ana Borbély, prin eforturile cărora s-au acordat mijloacele financiare necesare și s-a asigurat buna desfășurare a deplasărilor pe teritoriul Ungariei.

Menționăm, totodată, că volumul a beneficiat de observațiile judicioase din partea referenților științifici.

Apariția lucrării nu ar fi fost posibilă fără înțelegerea și sprijinul de care ne-am bucurat din partea Editurii Academiei Române și a conducerii acesteia.

Tuturor le adresăm mulțumiri călduroase.

SUMAR

Cuvânt-înainte	5
Introducere	7
Lista localităților anchetate și a informatorilor	21
Harta localităților anchetate	
Texte	33
Transcrierea textelor	35
BEDEU, județul Hajdú-Bihar	37
Tenchiu, 37; Am fo șasă fraț, 38; Vreme grea, 39; Tata o fost la Ámerica, 39; Pită, 40; Rău-rău m-am lovit la jeruņ, 42; Dzama dă croampe, 43; Tau galițali, 43; [Mămăliga], 44; Greu lucru o fost cânepa, 45; Lecvar, 47; Crastaveț, 48; Plăcintă cu croampe 48; [Spălatul rufelor], 49; Sâmbătă iera nunta, 49; Dacă noi om muri ar... muri și limba română aice, 51.	
APATEU, județul Hajdú-Bihar	52
Satu-aiesta, 52; Meream la fuioare, 52; Bun băiat o fost, 53; Ne-am și căsătorit laolaltă, 54; Asta o fost obiceiul, 55; Tenchi, 55; Noi sântem rămâni, 56; Cânepa, 57; Strâgoi, 59; Tomn-aci ieste un mort, 59; [Găina], 60; Puiu, 61; O-avut oarice bai, 61; [Porcul], 62; A făcut mama caș, 63; Surechi, 64.	
SĂCAL, județul Hajdú-Bihar	65
Istoria scrie, 65; La Crăciun umblăm și corindăm, 67; N-o văzut șohan iel pită, 67; Căț și căț o murit acolo!, 68; Aș minți dacă aș zăce că nu mi-s român, 73; Numa țara m-o-adus acasă, 74; Porcu, 75; M-am adus aminte dă mama mea, 76; Cânepă, 77; Ca prunci rumânește am știut vorovi, 78; Căce moare apoi îl îmbracă, 79; Fost-o mare Crășu, 79; Pita, 79.	
MICHERECHI, județul Békés	81
O fost rău dă rându pitii, 81; Tenchi, 82; Fost-o vacă la tătă casă, 83; Ș-apo-așe m-o trecut o zi, 72; Satu nost, 85; Au primit nume după fostu lor proprietar, 86; Coade dă laboș, 88; Așe ne-o trecut tânereața, 88; Cânepa, 90.	
JULA, județul Békés	94
Ciuperci, 94; Orașu Mic, 94; Aice am născut, 95; Vin dulce, 96; Bărbatu cela dântâi, 97; Am avut și io năcazuri, 98; Cu porcii-m place să mă ocup, 99.	
OTLACA-PUSTĂ, județul Békés	100
Cu inima o-avut bai băsamă, 100; N-ar fi vrută să moară, 102; Pită, 103; Tăre multe vraciuri or fost mai dămurt, 103; Atunce m-am temut, 105; O vinit vreme rea, 105; Cânepă, 106; Nu râdeț dă mine!, 106; Ieram sclujnică, 108; Numa a mea moarte nu știu cum a fi, 108; Pisatu, 109; Taie omu porc, 110; Suretit, 110.	
CHITIGHAZ, județul Békés	112
Cum o fost în pruncenia mea, 112; Cășile, 113; Aice oamini or fost două părți rămâni, 113; On popă unguresc și c-on popă rumânesc, 114; [Porumbul], 115; Nu ne trebuia mulăceag, 116; Tata meu așe o fost dă jucăuș!, 117; Pită, 118; Unje care cu ce vrea, 119; N-o fost doctor aicea, 120; O fost o negură mare, 122; Io-am știut juca, 123; Ghepți prunci, 124; Soponu, 124; Porcu să taie iarna, 125.	

BĂTANIA , județul Békés	127
Acuma să mai învălesc cu ungerii, 127; Bătania, 127; Zece luni dă zâle-am căpătat, 128; Cucuruзу, 129; Unu pă altu ne ajutorim, 130; Numile Bătăniei, 131; Fănu, 132; Cășăle, 133; Nici nu uo dată s-o-ntâmplat, 134; Când am perdut pă mama, 134; Iera un zacon, 135; Ieu am fost sângură la părinț, 135; Cănepa o rodit în pământu nost, 137; Brânză, 138; La sălaș, 139; Am fost culaci, 139; Umblă cu dodola, 139; Când ieram copilă, 140.	
CENADUL UNGURESC , județul Csongrád	141
Casă, 141; Nici amu nu să ști că cine-or tras, 141; Grâul, 142; O căpătat comințau, 143; [Casă bătrânească], 144; Pită făceam mai dămunt, 144; Porcu, 145; Până-i lumea n-o fost asta rumân să ieie o țăgană, 146; Io acasă am născut, 147; Maica mea în cinci-șasă locuri o spălat la Cenad, 147; Bărbatu meu o fost purcari, 148; Colivă, 149; Pegmez dă prune, 150; O profesoră trăbă să învețe limba română curată, 151.	
Glosar	153
Aspecte ale limbii române vorbite în Ungaria	257
Fonetica	259
Morfosintaxa	279
Topica	309
Formarea cuvintelor	311
Lexicul	342
Concluzii	379
Bibliografie	383
Abrevieri	394